

umjetnika. To ne bi bila osamljena pojava, jer znamo, da su u XVII. stoljeću baš ova dvojica bila uvelike cijenjena i tražena. Tako je u ono vrijeme Claude Maugis, Abbé de Saint Amboise, savjetnik Marije de Medicis u pitanjima umjetničkim, skupio potpunu zbirku Dürerovih djela, dok je liječnik Charles Delorme sabirao jednakim marom isključivo djela Callotova.

Najposlije treba spomenuti, da su u gore navedenim pregledima spomenuti samo najvažniji umjetnici. U svemu je u zbirci (računajući dakako u ovaj broj samo dosad identificirana djela) zastupano 455 umjetnika sa 4133 djela, dok anonimnih, neidentificiranih i manje vrijednih djela ima 6400.

Ova je dragocjena zbirka ležala sasvim zapuštena u prašnome spokoju metropolitanske knjižnice, dok je ona bila još smještena u Bakačevoj kuli. Nekadašnji kustos knjižnice, presvijetli gospodin kanonik i opat dr. Ljudevit Ivančan, spoznao je golemu vrijednost njezinu pak ju je finim razumijevanjem i neiskazanim marom uredio te po mogućnosti točno znanstveno katalogizirao.

Pored Valvasorove zbirke ušao je u novo osnovanu »Grafičku zbirku« i velik broj onih grafičkih listova, koji su se tijekom vremena bili skupili u Kr. sveučilišnoj knjižnici, među njima naročito rijetki i lijepi engleski mezzotinti i francuski bakrorezi XVIII. stoljeća, znatan broj historijskih portreta i arhitekturnih crteža (među njima kao unicum sedamdeset izvornih crteža velikog baroknog arhitekta Johanna Bernharda Fischer von Erlacha). U dvanaest godina svoга opstanka skupila je »Grafička zbirka« gotovo sva djela jugoslavenskih grafičara, velik broj listova slavenskih, francuskih i njemačkih modernih grafičara, mnogo historijskih portreta i znatnu priručnu knjižnicu. »Grafička zbirka« ima danas oko trinaest hiljada grafičkih listova, sva njezina priručna knjižnica broji 850 djela. Uprava priredila je niz povremenih izložba, među kojima su bile najznatnije; izložba francuske grafike XV.—XVII. stoljeća, izložba jugoslavenske grafike, izložba francuske grafike XVIII. stoljeća, izložba engleske grafike XVIII. stoljeća i izložba djela Albrechta Dürera.

RUŠEVINE CRKVICE SV. JURJA U JANJINI

U polju varoši Janjine, na poluotoku Stonskom Ratu ili Pelješcu, diže se mali brežuljak, koji je obrasao niskogoricom, a naokolo su vinogradi. Taj brežuljak narod zove Sućuraj, a udaljen je od Janjine 20 časaka, jednako toliko i od sela Popoveluke. Na vrhu se vide grobovi, a po brežuljku je bilo oko nekih 60 bogomilskih grobova, koje su seljaci obrađujući vinograde većinom razrušili.

Slutio sam, da je tu na vrhu morala biti crkvice, pak sam sa janjinskom i popovskom omladinom počeo kopati vrh. To sam radio 1921. kao povjerenik za Pelješac i Mijet od strane Pokrajinskog konservatorskog ureda za Dalmaciju u Splitu. Omladina je požrtvovno i badava radila te sam otkrio glasovitu crkvicu sv. Jurja. Iskapanjem se našlo i ulomaka rimskih kupa te opeka; tegule i imbrices, ulomaka amfora, džara, pa i ulomak rimske nadgrobne ploče iz III. stoljeća po Kr. sa natpisom:

P. A N N O.

O. N S.

To je moralo biti rimsko pogansko groblje, a valjda i rimski poganski hram, jer je sa brežuljka divan pogled po okolici

janjinskoj i po neretvanskom zalijevu.

Čini se, da su Hryati u IX. ili X. stoljeću sagradili na tom mjestu crkvicu u čast sv. Jurju, veoma malenu i usku. Od te crkvice našlo se osam komada transena sa prozora. To su ulomci starohrvatske ornamentike sa pletenicama, uvezani u naličju, posve slični ostacima sa natpisima hrvatskih knezova: župana Budimira, kneza Mutimira, velikog kneza Držislava, koji se čuvaju u kninskom muzeju, a nalik su i ulomcima sa natpisom kneza Branimira, u zagrebačkom arheološko-historiskom muzeju, pa slični luku u crkvi sv. Krševana u Zadru, te ulomcima sv. Stjepana u Dubrovniku. Nađen je i mali kapitel, ulomak rosete, ulomak luka, jedan križ, jedan prozor sa pet okruglih malih otvora, sve u starohrvatskom složu, čini se iz X. stoljeća. Sada su ti artefakti spremjeni u župnom muzeju u Janjini.

Osobito pada u oči krasni ostatak arhitrava sa natpisom:

IN OMINE DOMINI EGO PET(RUS)

koji je bio prije nađen, a izrađen u starohrvatskom složu.

Sve je to bilo u ruševinama u crkvi, nad kojom je bila izrasla drača i niskogorica, koju je trebalo sasjeći najprije, pa onda početi otkopavati crkvicu. Ovi ulomci arhitrava i transena, te ostaci starohrvatske ornamentike, svjedoče nam, da je crkvice

Ulomci arhitrava i transena sa crkve sv. Jurja u Janjini (IX.—X. stoljeće).

bila bogato građena. Spominje se u X. stoljeću neki župan u Donjem Zahumlju, u Neretvi Petar. Da li je on ili koji biskup Petar građio ovu crkvicu, to se ne zna.

Međutim, i ta je prva crkvica bila srušena, pa negdje u XV. ili XVI. stoljeću obnovljena. Ove druge crkvice otkriveni su zidovi. Ona je duga 5.30 m, a široka 3.10 m; zidovi sačuvani su u visini od jednog metra. Ima malu apsidu, a pred apsidom je oltar. Postoje vrata sa skalinima,

sjedala pred vratima i sa sjeverne strane. Sve je bilo pod zemljom. Tu je još jedan starodrevni kameniti križ. Sa ove crkve preneseno je u crkvu sv. Trojstva u Popovljaci škropinica i kamenica za sv. vodu sa krstom; slika vrlo starinska sv. Jurja, dvije zastave starinske sa krstovima, dva kandelabra i zvono s oznakom g. 1414., koje je sad u crkvi sv. Stjepana u Janjini.

Ova druga crkvica građena je uresnim kamenjem sa prve crkvice, a to se vidi po otisku: negativ jednog uresnog kamena sa pletenicama, otisnutog u klaku kod prvog

skalina, stuba kod crkvenih vrata izvana. Osim toga našlo se uredno kamenje sa prve crkvice kao građevni materijal u ovoj drugoj crkvi iz XV. ili XVI. stoljeća. Okolo ove crkvice imade kršćanskih i bogomilskih grobova. Ova crkva sv. Jurja služila je za obred sve do godine 1780, kako svjedoče župske matice u Janjini, i to selu Popovojluci. U groblje oko crkvice ukapali su se iz Sutvida, Borinlaza, Žuljanskih Vrhova, Trstenika i Janjine, po narodnoj predaji i po župskim maticama u Janjini, koje počinju godine 1732. (prijašnje su poradi kuge izgorjele). Tu su ukapani mrtvaci iz sela Popovaluka od davnine sve do god. 1780. Crkva sv. Jurja morala se srušiti negdje između 1780.—1880., jer 1869. sagrađiše Popovljani crkvu sv. Trojstva u svom selu Popovojluci, a napustili su ovu crkvu sv. Jurja, koja im je od starina služila za obrede.

Poluotok Pelješac bio je sastavni dio oblasti Zahumlja od dolaska Hrvata ovamo. Hrvatska državna vlast sezala je nad Zahumljem i Travunjom do pod konac X. stoljeća. Zatim je nastalo đukljansko kraljevstvo do Neretve sve do 1168. godine, koje je godine srpski veliki župan Stevan Nemanja pripojio Raškoj (Regnum Rasciae).

Godine 1222. u jednoj povelji spominje kralj Stefan Prvovjenčani crkvu sv. Jurja i sv. Stjepana u Janjini, koje je uz zemlju od Zuljane do Motoružnica u općini Janjini dao benediktinskom samostanu na Mljetu,

kao prihod. Godine 1325. pripadne Zahumlje, pa i poluotok Stonski Rat (Pelješac) bosanskom banu Stjepanu Kotromaniću, koji godine 1333. proda poluotok Stonski Rat (Pelješac) dubrovačkoj republici, uz koju osta do pada iste godine 1808. godine.

Iste godine 1921. kad se otkopala ova crkva, pozvan dođe u Janjinu g. Dr. M. Abramić, podravnatelj konservatornog ureda u Splitu, i pregleda sve iskopine i pronađene ostatke rimske, kao i starohrvatske ornamentike iz X. stoljeća, te je u svemu složan bio sa piscem ovog članka i u pogledu doba, i arhitektonskih nakita nadehnih u iskopinama.

Godine 1926. mjeseca kolovoza uz prisutnost pisca, kao delegata Braće Hrvatskog Zmaja, radnog ogranka u Dubrovniku, te kao povjerenika za starine na Pelješcu, i uz prisutnost načelnika, bi postavljena spomenploča na crkvi sv. Jurja, a blagoslovio je zamjenik g. župnika. Ploča ima natpis:

Ova je crkva sv. Gjurgja

Iz davnina. Obnovljena u IX. i XVI. v.
Služila do konca XVIII. v. Otkrivena g. 1921.

Potomcima na znanje.

Puk župe

Janjine

Postavio 1926.

Ova je ploča na sjevernom zidu crkvice.

Dr. N. Z. Bjelovučić.

»PO KONCU«

stari hrvatski pravni termin u povaljskoj listini i natpisu g. 1185.

I.

U poznatoj ćirilskoj listini g. 1185 (ponekima g. 1184), koja se ućuvala također u ćirilskom prepisu g. 1250, i koja se nalazi u Povoljima na Braću, te u istovremenom kamenom natpisu, urezanu na pragu opatij-ske crkve u Povoljima (a koji se danas ćuva u splitskom arheološkom muzeju, zbirka društva »Bihać«), susretamo izraz »po koncu« (»sie zemlje ježe vi držite po koncu, kneže i župane«). Znaćenje ovoga izraza je sporno. Dva su glavna suprotna mišljenja: prema jednima radi se o imenu predjela »Konac« a prema drugima o starom hrvatskom pravnom terminu, danas izgubljenju.

Spomenuta dva spomenika, pisana hrvatskim jezikom i ćirilicom, veoma su interesantna, jer spadaju među najstarije ćirilčke spomenike, pisane na koži i u kamen urezane, u ćisto hrvatskom i katolićkom predjelu, te su dragocjeni po jeziku, po pismu, po imenima lićnim i porodićnim, po nazivlju mjesta i predjela. To sve dokazuje,

uostalom, potpuno hrvatski narodni karakter srednjo-dalmatinskih otoka Braća, Hvara i Visa u XII. stoljeću, a i narodni karakter grada Splita, gdje je g. 1250 Ivan, kanonik stolne crkve sv. Dujma, pisao jezikom hrvatskim a pismenima ćirilćkim te je kao »prisežen pisac« biskupa hvarskega i braćkega prepisao ono što je našao ubilježeno »u staru knjigu«.

Nedavno je Povoljanin g. prof. Dr. Ivan Ostojić objelodanio zanimljivu raspravu o povaljskoj opatiji (»Narodna Starina« sv. 22. str. 149. IX. knjige), te priopćio u transkripciji latinicom povaljsku listinu i natpis, poprativši ih komentarom. Prepuštajući pozvanijim da se pozabave mnogim zanimljivim pitanjima i da sa drugih gledišta jezićnih, toponomastićkih i ostalih osvjetle ove važne spomenike, oćranićavam se na nekoliko refleksija o izrazu »po koncu«.

G. Dr. Ostojić tvrdi, da taj izraz znaći ime predjela »Konac«. Njegov starinom sumještanin g. Dr. Mirko Vrsalović (u »Obzoru« br. 8. g. 1931.) potpuno se prićlanja